

Čájáhusrahpan – Guovdageainnu–Álttá-eanu dulvadeapmi Utstillingsåpning – Utbygginga av Guovdageaidnu-Alta-vassdraget

Guovdageainnu kulturviessu / kulturhus 14.09.2020

Logaldallamat / foredrag

Vuosttaš logaldallan lea sámegillii, jorgalemiin dárogillii, nubbi ja goalmmat dán rádjái dušše fal dárogillii.

Første foredraget er på samisk med oversetting til norsk, andre og tredje så langt bare på norsk.

Erenoamaš dáhpáhusat Norgga historjjás

50 jagi áigi, 27.08.1970, lei min suohkanis hui erenoamáš dáhpáhus. Ii fal dušše Guovdageainnu historjjás, muhto Sámi historjjás ja Davviriikkaid historjjás. Stuoradikki suohkanlávdegoddi finai Mázes vai mitalit olbmuide man buorre plána stáhta lei ráhkadan vai addit Finnmarkui elrávnnji: Hukset hirmmat stuora buođu ja ráhkadit jávrri mii livččii 10 miilla guhkki. Ja olles Máze livčče čázi vuolde.

Go alla hearrat bohte, sii deivvadedje measta buohkaiguin Mázes, geat čájehedje plakáhtaiguin maid sii oaivvildedje:

Vi kom først

Vi flytter ikke!

Vi evakuerer ikke igjen!

Jurddaš mo otne livččii jus sii eai livčče vuostálastán. Ii fal dušše Máze livččii čázi vuolde, muhto livččii jávri measta Márkanii. Nieidagorži ii livčče, ii ge Gievdneuoika. Ja dat stuora jávri livččii regulerejuvvon vulos bajás mángalogi mehtera.

4 jagi maŋŋá sáddii Stáhta elfápmodoaimmahat ohcama buođđut čázádaga. Eai galgan šat bidjat Máze čázi vuollái, muhto plána lei buođđut ja reguleret Joatkkajávriid, Iešjávri, Stuorajávri ja vel eanet jávriid. Stuora vuostálastima dihte ledje unnit plána go Stuoradiggi mearridii dulvadeami 1978:s. Dat galggai leat dušše vuosttaš oassi, muhto nuppi oassi ii leat vel boahtán. Dattetge ledje ain mánggas geat hilgo olles dulvadeami, daid gaskkas Guovdageainnu ja Álttá suohkanstivrrat, sámi organisašuvnnat ja luonddugáhttensearvvit.

40 jagi áigi ledje stuorámus demonstrašuvnnat. Álbmotakšuvnnas ledje 20000 miellahtu miehtá riikka, ledje moadde duhát demonstrántta Álttás. Guktii, 1979 ja 1981 manne sámi joavkkut nealgudanstreikii. Dat lei Norgga historjjá stuorimus birasgáhttenakšuvdna ja stuorimus sámi akšuvdna. Dattetge vuostálastit fertejedje vuollánit, go Stáhta geavahii stuora fámu. Politiija bođii miehtá Norggas vai rahpat luotta huksemiidda ja vuostálastit dubmojuvvojedje garra sahkuide ja muhtimat fertejedje maid giddagassii.

1987 lei buođdu ja elfápmorusten gárvvis, ja dan maŋŋil dat lea leamaš doaimmas. Go lei mannan **30 jagi** dan rájes, mearridii NVE (Norges vassdrags- og energidirektorat) ráhkadit čájáhusa, mii čájeha sihke dulvadeami huksema ja riiddu mii lei dan birra. Dat čájáhus lei gárvvis 2 jagi áigi ja lea dan rájes leamaš jođus Norggas. Dat lea dál leamaš Álttá museas ja dál galgá leat dáppe beannut mánu ovdal go johtá viidáseappot.

Álttá-akšuvdna lea maddái stuorimus akšuvdna Davviriikkain mii lea geavahan bargovuogi mii gohččoduvvo "siviila jeagohisvuohan". Mii bat dat lea? Dan birra lea Justismusea, mii lea Roanddimis, ráhkadan čájáhusa. dat čájeha oppalaččat ja ovdamearkkaiguin mii siviila

jeagohisvuohta lea ja sin váldoovdamearka lea juste Álttá-ášši. Dan rájes go NVE čájáhus diibmá lei Roanddimis dat guokte čájáhusa leat čadnon oktii, nu ahte sáddejuvvo ovttas.

Guovdageainnu Meahcceguovddáš lea ulbmilin čájehit min luondduriggodagaid, min meahcásteami ja maiddá sisabahkkemiid lundui, ja mo dat váikkuhit elliid, šattuid ja olbmuid eallima ja ealáhusaid. Mii čohkket dieđuid daid birra ja čájehit čájáhusaid, neahttasiidduid ja kurssaid bokte. Álggu rájes mii leat jurddašan ahte lea dehálaš čájehit Guovdageainnu-Álttá-čázádaga riggodagaid ja mo dulvadeami lea váikkuhan daidda. Ja čájehit riiddu mii lea leamaš min servodagaid ja makkár váikkuhusat das lea leamaš. Danin dat lei oassin min vuosttaš johtti čájáhusas, maid sáhttibehtet geahččat dás. Dasa lassin mii leat čohkken ollu girjjiid, girjjážiid ja aviissaid dan ášši birra, ja oassi das mii leat bidjan deike bevddiide ja stuora kássa nala feaskáris. Min váldebargu lea dattetge leamaš neahttačájáhus, maid gávdnabehtet min neahttasiiddus <http://meahcci.info>. Doppe gávdnoo ee.

– Kronologalaš historjá 1912-2020

– Kultuvra Álttá-stuimmis ja Álttá-stuibmi kultuvrras

– Luondduriggodagat Guovdageainnu-Álttá-čázádagas

Neahttačájáhus lea dál oalle gárvvis sihke sámegillii ja dárogillii, muhto mii leat dađistaga buorideame dan eanet govaiguin ja dieđuin.

Mii leat dál bovden Guovdageainnu olbmuid deike vai čájehit sihke maid mii ieža leat dahkan ja maid earáid leat dahkan dan ášši birra mii lea leamaš nu dehálaš Guovdageainnu historjjás. Nu go boahtá ovdan čájáhusas lei Álttá-stuibmi vuodđun dasa ahte oaččuimet Sámevuoigatvuodálávdegotti ja maŋnil Sámedikki ja Finnmárkkulága. Ja ain joatká digástallan dan birra man bures dát bohtosat leat.

Sisabahkkemat lundui Sámis ii loahpahuuvvon min eanu dulvademiin. Maŋimus jagiid leat leamaš máŋga riidoášši, erenoamážit ruvkket ja bieggafápmorusttegat. Čájáhusas oaidnit moadde ovdamearkka. Meahcceguovddáš lea min iežamet čájáhusas čájehan erenoamážiid ruvkkiid váikkuhusaid: Biedjovággi, Náránaš ja Nussir. Dáid sáhttibehtet geahččat nuppi geahčen feaskáris.

Álggus muitalin ahte lea mannan 50 jagi dan rajes go ledje vuostalastimat Mázes. Muhto duohtavuohta lea ahte dat historjá álgii mihá ovdalis, ja dan birra sáhttibehtet gullat boahhte logaldallamis.

Spesielle hendinger i Norges historie

For 50 år siden, 27.08.1970, var det i kommunen vår ei svært spesiell hending. Ikke bare i historia til Guovdageaidnu, men i hele Sápmi og Norden. Stortingets kommunalkomite besøkte Máze for å fortelle folket hvor god plan staten hadde laga for å gi Finnmark elektrisk strøm: Bygge en kjempestor demning og lage en innsjø som ville bli 10 mil lang. Og hele Máze ville bli lagt under vann. Da de høye herrer kom, blei de møtt av nesten hele befolkninga i Máze, som viste plakater med hva de mente om saka:

Vi kom først

Vi flytter ikke!

Vi evakuerer ikke igjen!

Tenk hvordan det hadde vært i dag om de ikke hadde gjort motstand. Ikke bare hadde Máze vært under vann, men det hadde vært en innsjø nesten helt hit opp til Kirkestedet (Guovdageaidnu sentrum, Márkan). Nieidagorži (Pikefossen) ville ikke ha vært, heller ikke Gievdneguoika. Og denne store innsjøen ville blitt regulert opp og ned flere titalls meter.

4 år etter dette sendte vassdragsvesenet søknad om å demme opp vassdraget. Nå skulle ikke lenger Máze under vann, men planen var å demme opp og regulere Joatkajávrit, Iešjávri, Stuorajávri og ennå flere vann. På grunn av stor motstand blei også disse planene redusert, før Stortinget i 1978 vedtok utbygging. Dette skulle være bare første del, men andre del har ennå ikke kommet. Likevel var det fortsatt mange som avviste hele utbygginga, blant dem kommunestyrene i Guovdageaidnu og Alta, samiske organisasjoner og miljøorganisasjoner.

For 40 år siden var de største demonstrasjonene. Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeino-vassdraget hadde 20.000 medlemmer over hele landet, det var flere tusen demonstranter i Alta. To ganger, i 1979 og 1981, gikk samiske grupper til sultestreik i Oslo. Dette var den største miljøaksjonen i Norges historie og også den største samiske aksjonen. Likevel måtte motstanderne til slutt gi tapt, da Staten brukte stor makt. Politi kom fra hele Norge for å åpne veien for utbyggerne og motstanderne blei dømt til store bøter og noen måtte også i fengsel.

I 1987 var demningen og kraftverket klart, og fra da har det vært i drift. Da det var gått **30 år** siden det, bestemte utbyggeren NVE (Norges vassdrags- og energidirektorat) seg for å få laga ei utstilling, som viste bygginga av demningen og striden som var omkring denne. Denne utstillinga var ferdig for to år siden og den har siden vært på turne rundt i Norge. Nå har den vært på Alta museum og den skal være her halvannen måned før den reiser videre.

Alta-aksjonen er også den største aksjonen i Norden som har brukt aksjonsformen som kalles "sivil ulydighet". Hva er så det? Om dette har Justismuseet, som er i Trondheim, laga ei utstilling. Denne viser generelt og med eksempler hva sivil ulydighet er og hovedeksemplet er nettopp Alta-saka. Fra NVEs utstilling i fjor sto i Trondheim har disse to utstillingene blitt kobla sammen og blir sendt rundt i lag.

Guovdageainnu Meahcceguovddáš har som formål å vise våre naturrikdommer, vår naturbruk og også naturinngrep i våre områder, og hvordan disse påvirker dyr, planter og menneskers liv og næringer. Vi samler informasjon om dette og viser gjennom utstillinger, nettsider og kurs. Fra starten har vi tenkt at det er viktig å vise naturrikdommene i og ved Guovdageaidnu-Alta-vassdraget og hvordan utbygginga har påvirka disse. Og å vise striden som var i samfunnet og virkningene av denne. Derfor var dette del av vår første flyttbare utstilling, som dere kan se her. I tillegg har vi samla ei mengdel bøker, hefter og aviser om saka, og en del av dette har vi plassert på bordet her og den store kassa i gangen. Hovedarbeidet vårt har likevel vært nettutstillinga, som dere finner på vår nettside <http://meahcci.info>. Der finner man bl.a.:

– Kronologisk historie 1912-2020

– Kulturen i Alta-kampen og Alta-kampen i kulturen

– Naturrikdommer i Guovdageainnu-Alta-vassdraget

Nettutstillinga er nå nokså ferdig både på samisk og norsk, men vi driver likevel stadig å forbedrer den med mer bilder og informasjon.

Vi har invitert folk i Guovdageaidnu hit for å vise hva vi sjøl har gjort og hva andre har gjort om den saka som har vært så viktig i Guovdageaidnus historie.

Som det går fram av utstillinga var Alta-kampen grunnlaget for at vi fikk Samerettsutvalget og seinere Sametinget og Finnmarksloven. Og ennå fortsetter debatten om hvor gode disse resultatata er.

Naturinngrep i Sápmi slutta ikke med oppdemminga av elva vår. De siste åra har det vært mange stridsspørsmål, særlig om gruver og vindkraft. I utstillinga ser dere noen eksempler.

Meahcceguovddáš har i vår egen utstilling vist spesielt virkninga av gruver: Biedjovággi, Náránaš og Nussir. Dette kan dere se i andre enden av gangen her.

I starten nevnte jeg at det har gått 50 år siden demonstrasjonen i Máze, men sannheten er at denne historia starta lenge før, noe som dere får høre om i det neste foredraget.

Forhistoria: Utbyggingsplanene 1912 –1970

Historia om utnyttinga av Guovdageaidnu-Alta-vassdraget er lang. For å sitere en sang fra kampen som sto her for omlag 40 år siden: *"Det landet dem vil demme ned er ikkje bare stein. Her har i mange tusen år vært folk og laks og rein"*. Og fra før mennesker slo seg ned her har det vært det som nå gjerne omtales som et biologisk mangfold av dyr og planter, som utbyggerne på 1970-tallet bevisst arbeida for å underslå. Fra så langt tilbake at vi bare har arkeologiske kilder har folk utnytta dette mangfoldet av fisk, fugl, planter – og stein! Allerede i – ja akkurat – steinalderen, blei det utvunnet asbest langs Virdnejávri, i et område som nå er mer eller mindre under vann på grunn av demningen.

Ser vi på kart over Guovdageaidnu – Alta-vassdraget, ser vi at dette området har vært utsatt for "tre stammers møte". Hele vassdraget med alle sideelver og vann ned til der demningen står i dag så godt som bare samiske stedsnavn, med unntak av noen ganske få navn som vitner om forsøka på å fornorske også her. Omtrent fra kommunegrensa begynner de samiske navna å få parallelle norske navn, og langs elva fra Čávžu / Sautso og nedover er ei rekke finske og forfinska navn som forteller om den finske innvandringa fra 1700-tallet: Vähäniva, Detsika, Viinansaari, og ikke minst navn som forteller om språkblanding, som Mukkanholmen, Sierravatnet og Jorransaari. Laksen i nedre del av vassdraget og mulighetene for jordbruk langs elva førte til både finsk og norsk innvandring, og innflytterne tok sammen med norsk-danske myndigheter seg retten til å forvalte land og vann her. Vi som bor lenger oppe langs vassdraget skal kanskje prise oss lykkelig for at laksen ikke kommer lenger opp.

Når kom så noen på at alt det vannet som årlig renner ut mot havet gjennom dette vassdraget kunne brukes til å skape elektrisk strøm? Det var kanskje tidligere enn de fleste er klar over. Teknologien for å omdanne vannkraft til elektrisk energi blei utvikla på 1870-tallet. Det aller første vannkraftverk i Norge var på Senja fra 1882 og blei brukt til å drive nikkilverket der. Det første kommunale elektrisitetsverket var i Hammerfest fra 1891. Fra den tida begynte man å se seg om etter elver som kunne gi strøm, helst i kombinasjon med oppdemming for å kunne regulere vanntilførselen.

Den første kilden vi har funnet til en offentlig lansering av ideen om utbygging i Guovdageaineatnu / Altaelva, er fra 1912, altså hele 108 år siden.

Fra da og flere tiår framover var det en person som utmerka seg som forkjemper for kraftutbygging i Alta. Det var Bjarne Hofseth, som først lanserte ideen i 1912 og seinere fremma denne i sine bøker *Finmarkens fremtid* i 1920 og *Finnmarks framtid* i 1945. Der argumenterte han med at kraftutbygging skulle brukes til økt gruvedrift, bl.a. i Alta og Porsanger. Hofseth var fra daværende Talvik kommune og utmerka seg i ei rekke roller. Som militær kaptein leda han troppen som slo ned arbeideropprøret i Hammerfest 1921, han var gruveingeniør i Porsa og Sydvaranger og han var bonde og hadde høye verv i Norges Bondelag. Han skreiv ei rekke innlegg i avisene, flere av dem til støtte for fornorsking av samer og kvener, fra han i 1935 gikk mot oppretting av samisk folkehøgskole til 1968, da han tok til orde mot oppretting av samisk gymnas. I innlegget fra 1935 skreiv han: *"Sørg for at det samiske behandles med pietet som det sømmer sig interessante fortidslevninger. Men gi ungdommen chansen til aa komme inn paa rett kjøll og paa like fot med all anden norsk ungdom."* Om hans politikk hadde vunnet fram hadde vi i dag ikke hatt noen samiske videregående skoler.

Bjarne Hofseth skreiv i boka "Finmarkens fremtid" (utgitt 1920): *"Amtets fordelaktigste kraftkilde er Altenelven. I 1912 paabegyndte jeg en agitation for at vække interesse for denne store værdi. Da den største forbruger av elektricitet for tiden er jerngruberne i Sydvaranger, søkte jeg at interessere disse for saken. Jeg henvendte mig ogsaa til mange av storindustriens spisser for at henlede opmerksomheten paa denne store kilde for billig kraft, likesom jeg ved henvendelse til Stortingsrepresentanten for distriktet og ved artikler i aviserne søkte at vække statsmagternes interesse for saken. .."*

I 1921–22 utarbeida Vassdragsvesenet skisser over kraftverk og planer for kraftutbygging, som omfatta bl.a. Iešjávri. Utbygging av Altaelva blei diskutert offentlig tidlig på 1920-tallet, men så blei det stille til like etter krigen. Da tok Bjarne Hofseth opp saka igjen:

"Hva det offentlige her kan gjøre ... først og fremst å nyttiggjøre den nåværende situasjon til å forberede utnyttelsen av vannkraften i Altaelva. ... Ved utløpet av Virdnejavre går elva i et trangt gjel, med en trauformet dal ovenfor. Vi har her et usedvanlig godt damsted, som tillater en dam som vil danne en ca. hundre kilometer lang kunstig innsjø, hvor det blir mulig å oppmagasinere de store vannmengder som passerer her i snøløsningen. ... Innvendingen mot en oppdemning som det her kreves er at man setter Kautokeinos beste jordbruksbygder under vann. Men vi kan nesten si at Kautokeinos beste jordbruksbygder er en villfarelse, og at derfor denne innvending er en villfarelse. Ikke fordi det er umulig å dyrke jord i Kautokeino, men fordi de noværende jordbruksbygder er galt plassert, hvis vi skal se saken fra et rent jordbrukssynspunkt. ... Hvis no husene er brent ned, er der liten grunn til å bygge opp husene igjen her. ... Bebyggelsen langs elva kan med fordel flyttes opp på de store arealer av god dyrkningsjord som finnes mellom Maci – Virdnejavre, over mot Solovom. Og det er nettopp i dette strøk den store mineralforekomst ligger, som vil skape forbruk av alt som kan produseres i dette strøk, Alle interesser er derfor tjent med at Altenelv reguleres helt ved hjelp av en dam nedenfor Virdnejavre.

Kautokeino kirkested vil også bli berørt av denne oppdemning, men det er tvilsomt om høyvann etter oppdemning vil nå synderlig høyere enn det gjør i vårflommen no, og i allfall er det en høyst uvesentlig skade som vil bli gjort her. Det samme gjelder alle eiendommer fra Mieronjavre opp til Galanito, og på de andre berørte steder blir den samlede skade uvesentlig, hvis husene er brent."

Like etter krigen gjorde Vassdragsvesenet befaring og beregninger i forhold til forslaget fra Hofseth. På 1950-tallet var det Finnmark Fylkes Elektrisitetsforsyning som var pådriver for utbygging.

I 1952 behandla Stortinget Utbyggingsprogrammet for Nord-Norge, der det blei foreslått en svært omfattende utbygging av Guovdageaidnu-Alta-vassdraget, inkl. neddemming av Máze og alle bygder langs elva videre oppover mot Kautokeino kirkested, med regulering av Stuorajávri og Joatkkajávrit, mens regulering av Iešjávri blir vurdert som mer tvilsomt.

I 1956 blei det gitt konsesjon for 2 meter oppdemning av Stuorajávri. Dette skulle brukes til Čábardasjohka kraftverk, men planen var også at det skulle være en del av magasinet for et kraftverk i Čávžu.

Den første lokale protesten vi har funnet er fra 1961 og det var ordfører Arvid Dahl som protesterte mot planene om neddemming som bl.a. omfatta Máze.

Disse planene var ukjente for folk i Máze fram til 1964, da de i forbindelse med utbygging av vann og kloakk fikk tak i et kart som viste at alt av bebyggelse i Máze skulle settes under vann.

I 1968 la Vassdragsvesenet fram en plan om ei svært omfattende regulering som ville gripe inn på store deler av vidda. (Gjengitt på kart i NVEs utstilling)

Det var på dette grunnlaget at kommunalkomiteen dro til Máze og blei møtt med unison motstand fra lokalbefolkninga. Da starta kampen for alvor, og den skulle vare i omlag 12 år før motstanderne måtte gi opp og demninga og kraftstasjonen blei bygd.

De 12 ára hopper jeg over her, andre vil si noe om dem, og dere kan lese om det på utstillinga og nettsidene (både våre og NVE sine). Jeg vil bare avslutte med et spørsmål:

– Hvem vant og hvem tapte på Altakampen?

Svaret er ikke nødvendigvis så enkelt.

Er alt sagt om Altakampen?

Når vi ser alle disse utstillingene med all teksten og alle bildene, med alle bøkene som er skrevet, er det lett å tenke: Nå må da alt som kan sies være sagt om den saka? For de aller fleste er dette langt mer enn de orker å lese.

Da vi starta arbeidet med forprosjektet til det som skulle bli Meahcceguovddáš, satte vi fra starten som et av de viktigste måla å dokumentere inngrep i naturen i vårt område, altså i første rekke Guovdageaidnu kommune med tillegg av de områdene som brukes som sesongbeiter for rein som er her på vinteren. Vi starta da med å samle informasjon om de fire inngrep som har vært eller er planlagt. Det hittil største og mest omstridte av disse er Altautbygginga.

Det vi har samla er lagt ut på nettsida meahcci.info og materialet er på tilsammen omlag 230.000 tegn, eller 115 normalsider. Det er stort sett et sammendrag av de skriftlige kildene vi har funnet, og vi har bare i liten grad gjort egne intervjuer og arkivundersøkelser. Men vi har fått en oversikt over hva som er skrevet til nå. Etter det begynte vi å kunne danne oss et bilde av hva som var gjort og ikke gjort. Jeg vil derfor si litt om hva som fortsatt mangler.

Virkningene

Under kampen om utbygginga var det svært motstridende påstander fra tilhengere og motstandere. Ville det bli store problemer for reindrifta? Ville laksen i Altaelva bli utrydda? Ville klimaet bli påverka i oppdemningsområdet og nedover elva? I hvilken grad ville rovfugler, sjeldne planter og fortidsminner gå tapt? Resultatet er vel et sted mellom de mest positive og de mest negative spådommen, men det er i svært liten grad gjort vitenskapelige undersøkelser og oppsummeringer om hva som blei det virkelige resultatet. 33 år etter at dammen sto ferdig er det på høy tid.

Språk

Vi har funnet ca. 140 bøker, hefter og større artikler. Av disse er 6 skrevet på samisk, 5 på engelsk, resten på norsk. Ikke nok med det. De aller fleste som har skrevet er folk som ikke forstår samisk og derfor heller ikke har kunnet benytte seg av samiskspråklige skriftlige og muntlige kilder. Den eneste boka på samisk kom så seint som i 2016 og er skrevet av Niillas A. Somby fra Tana.

Av vel 80 forfattere er det 4 eller 5 som er oppvokst i eller har vært bosatt i Guovdageaidnu. Bare en som er fra Guovdageaidnu og som deltok i striden om utbygginga har skrevet om det, Ole Henrik Magga, som har publisert en artikkel.

Når vi nå har publisert alt vårt materiale om saka på meahcci.info på to språk, er det derfor ei betydelig økning av den informasjonen som er tilgjengelig på samisk.

Guovdageaidnu

Det som fra 1970-talet er kalt Alta-saka var ikke ei Alta-sak. Det var ei Guovdageaidnu-Alta-sak, som i stor grad berørte vår kommune, ikke minst ville de opprinnelige planene ha vært katastrofale for kommunen og befolkninga her. Og det var i stor grad motstanden i Guovdageaidnu som gjorde at planene om oppdemning av Joatkkajávrrit, Iešjávri, Láhppojávri, Stuorajávri, Biggejávri og Spielgajávri ikke har blitt gjennomført, og at den oppdemte innsjøen fra nåværende demning og sørover blei 20 km og ikke 100 eller 120 km lang.

Når vi går gjennom materialet om saka, i bøker, artikler og filmer, ser vi at dette er dominert av Alta. I den grad hendinger i Guovdageaidnu kommune kommer fram, er det vesentlig i striden om neddemminga av Máze, men denne hadde sitt høydepunkt i 1970 og var i virkeligheten avklart i 1974. Siden var fokuset i stor grad på Alta.

I Guovdageaidnu har det vært tre organisasjoner eller utvalg som har arbeida mot kraftutbygginga:

1. Aksjonskomiteen mot neddemming av Masi. 1970-74
2. Kautokeinoutvalget, eller Aksjonsutvalget mot regulering av Kautokeino-Alta og Tanavassdraget. Her var de fleste utvalgsmedlemmene fra Guovdageaidnu, men det var og med representanter fra Karasjok og fra finsk side. Danna 1973.

3. Folkeaksjonen mot utbygging av Alta-Kautokeinovassdraget blei stifta i 1978 og alle styremedlemmene var bosatt i Alta. Folkeaksjonen fikk etter hvert lokallag over hele landet. Guovdageaidnu var trolig den eneste kommunen i landet som hadde to lokallag – Guovdageaidnu og Máze. Disse eksisterte fram til Folkeaksjonen blei nedlagt i 1982.

Så kommer min konklusjon: Ingen synes å ha skrevet historia om disse utvalga og lokallaga. Hvordan arbeida de, hvem var de aktive? Hvilken rolle spilte de i kampen? Er det sant at det var interne motsetninger i lokallaga og kanskje mellom dem? Hvilke demonstrasjoner og aksjoner organiserte de, i hvilken grad bidro de til aksjonene i Alta?

Ved sida av dette organisasjonsarbeidet spilte folk fra Guovdageaidnu en viktig rolle i begge sultestreikene i Oslo, særlig i den siste og mest dramatiske dominerte ungdommer som bodde i eller hadde røtter i Guovdageaidnu.

Hvem kunne ha samla denne historia?

– Folkeaksjonen i Alta hadde et stort arkiv, som i dag står på Alta museum. Men det dreier seg i all hovedsak om aktiviteten i Alta og landskonferansene, ikke om lokallaga. Guovdageaidnu finnes nesten ikke der.

– Guovdageainnu suohkangirji kom i 1998 og har tross sine 1200 sider ikke funnet plass til denne historia.

– Guovdageainnu historjásearvi har gitt ut et titall bøker om lokalhistorie, men heller ikke der er det noe om utbyggingssaka.

– Sametinget bevilga i 2009 penger til å utrede et dokumentasjonssenter om Altasaka. Dette blei overlatt til Riddu Duottar Museat, men alt som har kommet ut av det er noen svært tynne utredninger og ei midlertidig utstilling som sto først i Máze, så på Gilišillju vinteren 2017/18.

Seinere har RDM satt i gang et intervjuprosjekt, som ennå pågår. Mye av det skjer her i kommunen og det er å håpe at det vil fylle en del av hulla i historia.

Maktas historie

Kampen om utbygginga hadde sjølsagt to sider. Det er motstanderne og deres synspunkter som dominerer i de bøkene som er skrevet. Men hva mente tilhengerne, og hva gjorde de for å få sitt syn gjennom? Hva skjedde i maktens korridorer? Hvorfor blei utbygginga en prestisjesak som regjeringa ikke kunne gi seg på? Hva skjedde da myndighetene først ville sette inn militære styrker, og dette blei avvist? Her kan være mye historie som ikke er skrevet. Blant annet om hvordan militære faktisk blei brukt likevel, både gjennom materiell og sambandssoldater.

Fortsatt hemmeligheter

Det er fortsatt en del historie som ikke har kommet fram. Noe vil kanskje aldri gjøre det, som hvem som var "den tredje mann" bak brusprenginga i Alta 1982. Kanskje vil det heller ikke komme fram hvem som var politiets agenter blant demonstrantene i Stilla.

Hva kan gjøres videre?

– 01.11.2020 drar disse utstillingene videre og svært lite blir igjen her. Noe bør gjøres for å sikre at vi kan få beholde en versjon av dette som deler av ei permanent utstilling.

– Tanken om et dokumentasjonssenter bør gjenopptas. Det kan gjøres som en del av Meahcceguovddáš, forutsatt at vi får finansiering og tilgang til faste utstillingslokaler. Dette bør diskuteres med bl.a. RDM, Sametinget og kommunen.

– Nettsidene våre må forbedres, både i innhold og særlig i formen, og vi bør forhandle med NVE om å få tilgang til å legge linker til det materiale de har på nettutstillinga og på skjermen i vandreutstillinga. Og vi trenger profesjonell hjelp til å gjøre det bedre.

– Det bør lages undervisningsopplegg som kan brukes av skoler på forskjellige trinn, både i forhold til utstillinger og med bruk av nettressurser.

Svein Lund, Guovdageainnu meahcceguovddáš